

Wang Zheng

DYNAMICS OF AGE-RELATED CHANGES OF SELF-ATTITUDE IN THE JUNIOR JUVENILE AGE

The article presents some results of empirical research directed at researching age-related changes of teenagers' self-attitude. Different stages of ontogeny are characterized by differences in self-knowledge, self-realization, creativity, and social maturity of personality and self-consciousness as a whole, which is especially important in adolescence. In adolescence of particular importance is self-attitude as a primary manifestation of self-consciousness, which is the basis in formation of personal "I-image" and "I-concept". Longitudinal study on structural components of junior teenagers' self-attitude enabled finding out their specificity and dynamics. Obtained results show that during the period from 10 to 11 years, development of all structural components of self-attitude occurs smoothly and quietly. Fluctuation in values of indicators of differentiated self-attitude and the level of specific actions of junior adolescents demonstrates the process of gradual complication and deepening of self-knowledge, development of reflective thinking. Adolescents aged 12, at the expense of emerging crisis changes, hypertrophic importance of emerging new images of «I» (physical, spiritual, intimate, public, real, perfect), demonstrate fluctuations in stability of self-esteem, self-interest, expectations of other people's positive attitude towards themselves. This process remains unchanged in adolescence over the next 13th year.

Keywords: consciousness, self-consciousness, self-attitude, structural components of self-attitude, "I-image", "I-concept", junior juvenile age.

Подано до редакції 09.10.13

УДК 159.87

Т. В. Дегтяренко

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ОПЕРАТОРІВ ТРАНСПОРТУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті розглядаються результати емпіричного психофізіологічного дослідження спрямованого на визначення професійно важливих якостей операторів транспорту. Наголошується, що провідну роль в структурі професійної придатності операторів транспорту відіграють наступні професійно важливі якості: сенсомоторні реакції, реакція на об'єкт, який рухається, увага та стійкість до монотонії.

Ключові слова: професійно важливі якості, оператори транспорту, психофізіологічна експертиза.

Психофізіологічна діагностика є складовою частиною інтегрального комплексу первинної психогігієни, психопрофілактики професійного відбору працівників транспорту. Зростання в сучасних умовах інтенсивності професійної діяльності, висока «ціна» помилкових дій, наслідком яких може бути виникнення аварій, і навіть катастроф, великі швидкості дефіцит часу, наявність високого рівня нервово – емоційної напруги в операторів транспорту зумовлюють підвищення вимог до визначення їх психофізіологічних станів та якостей.

Світовий досвід доводить, що готовність будь - коли негайно включитися належним чином до професійної діяльності, здатність діяти організовано та цілеспрямовано в складних і небезпечних умовах дефіциту часу за відсутністю алгоритму дій, при підвищеному рівні матеріальної та моральної відповідальності притаманній не кожній особі.

Надійність в екстремальній ситуації для операторів транспорту не завжди визначається стажем, знаннями працівника або його палким бажанням виконати поставлені завдання, тому для таких професій альтернативи психофізіологічного відбору не існує. Допуск до управління транспорту осіб, які за своїми психофізіологічними особливостями не можуть виконувати цю професійну діяльність для суспільства є економічно не вигідним і небезпечним, а для самих громадян

може закінчитися втратою здоров'я та працездатності. Слід нагадати, що професійна діяльність, яка пов'язана із управлінням наземним, підземним, повітряним та водним транспортом відноситься до робіт підвищеної небезпеки і до такої діяльності, що потребує професійного відбору з обов'язковим проведенням психофізіологічної експертизи.

Метою нашого дослідження стала оцінка професійно важливих якостей операторів транспорту на підставі запровадження комплексного психофізіологічного обстеження.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання:

1) висвітлення сучасних уявлень про професійну придатність операторів транспорту та методологічні засади проведення експертизи працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки;

2) представлення рекомендованого для операторів транспорту комплексу адекватних методик психофізіологічної експертизи для визначення їх професійної придатності;

3) аналіз результатів комплексного психофізіологічного обстеження з метою визначення професійно важливих якостей операторів транспорту.

Матеріал та методи дослідження. Розглядаючи існуючі уявлення про професійну придатність людини до виконання робіт підвищеної небезпеки слід зазна-

чити, що вона визначається за двома рівнями: 1) як потенційна, що зумовлена наявними властивостями особистості людини; 2) як актуалізована, що виявляється в процесі виконання особою певної діяльності. Рівень професійної придатності та успішність її формування зумовлені індивідуальним психофізіологічним потенціалом людини і вимогами професії. Професійний відбір має за мету визначити ступінь придатності людини до певного виду діяльності на підставі зіставлення її індивідуальних особливостей із вимогами професії, що вирішує задачі розподілу фахівців та їх комплектування до функціонуючих професійних груп.

Професійна придатність є складним системним утворенням, складовими якого є: професійні знання, уміння, навички; психофізіологічний потенціал особистості та її індивідуально – типологічні психологічні якості; професійна мотивація; задоволеність (незадоволеність) працею. Формування професійної придатності забезпечує оптимальну функціональну організацію та умови професійної діяльності, її високу ефективність та якість, безпеку праці, професійне вдосконалення, охорону здоров'я та задоволеність професійною діяльністю. Професійну атестацію ще іноді називають оцінюванням професійних якостей і навичок та відповідності кваліфікації цієї особи тій посаді, що вона займає (ухвалює рішення атестаційна комісія).

Професійна придатність, як вважає професор С.А. Клімов, має такі складові:

1. Громадські якості – ідейне, моральне обличчя людини як дієвого члена колективу та суспільства.

2. Ставлення до праці, інтереси та схильність особи до даної сфери діяльності – професійно трудово спрямованість особистості.

3. Дієздатність, – мається на увазі загальна, тобто, як фізична так і розумова (вона забезпечується станом психосоматичного здоров'я, витривалістю, стресостійкістю та іншими чинниками).

4. Наявність окремих спеціальних здібностей (наприклад, для водіїв транспортних засобів це стійкість до монотонних подразників).

5. Знання, навички, досвід та ступінь оволодіння даною професією (1).

Вищевикладене надає змогу зрозуміти, що у конкретної особи не може бути повністю готової придатності до певної діяльності доки вона не включилася в професійну підготовку та відповідну трудову діяльність (відомо, що спеціальні здібності формуються в процесі діяльності). Зважаючи на те, що всі люди відрізняються один від одного за своїми особистісними якостями, можна розглядати професійну придатність як сукупність певних професійно важливих якостей.

Професійно важливі якості (ПВЯ) людини – це індивідуальні властивості суб'єкта діяльності, як необхідні так і достатні для її реалізації на нормативно заданому рівні та які значущо та позитивно взаємопов'язані з основними результативними параметрами професійної діяльності особистості – якістю, надійністю, ефективністю. ПВЯ – це ті якості особистості, які зумовлюють успішність опанування певною професією та суттєво

впливають на результати професійної діяльності. До професійно важливих якостей особистості як суб'єкта діяльності відносяться фізичні, психологічні та професійно-освітні характеристики.

Мета професійного відбору – виявлення та визначення за допомогою науково-обґрунтованих методів ступеню та можливості формування медичної, психофізіологічної та соціально-психологічної придатності осіб до навчання складних відповідальних професій або спроможності зайняття відповідних вакансій; при цьому переваги слід надавати тим особам, які мають високий рівень професійно важливих якостей та перспективи для їх подальшого розвитку. Крім того, професійний відбір спрямовано на виокремлення осіб, які за своїми психофізіологічними особливостями, станом здоров'я та фізичного розвитку, а також рівнем базової освіти не придатні до трудової діяльності за конкретним фахом. Реалізація процедури профвідбору не можлива силами лише психологів, вона потребує участі лікарів, психофізіологів, а також фахівців у галузі професійної освіти (4).

Основою для професійного відбору є конкретні нормативні характеристики професії (соціальні, операціональні, організаційні) і включає такі види: медичний, соціально – психологічний, освітній і психофізіологічний. Медичний відбір полягає у виявленні тих осіб, стан здоров'я і рівень фізичного розвитку яких дозволяє успішно та в установлені терміни оволодіти спеціальністю та ефективно працювати тривалий час без шкоди для здоров'я. Соціально-психологічний відбір здійснюється з метою виявлення тих соціально зумовлених психологічних властивостей особистості, які необхідні для успішної роботи в колективі, відображають готовність і намагання виконувати свої професійні обов'язки в будь-яких умовах, а також сприяють формуванню почуття задоволення працею. Соціально-психологічний відбір ґрунтується на особистісному підході і враховує ціннісні орієнтації та мотиваційні аспекти діяльності людини, спрямовані на її самоутвердження в професійній діяльності та задоволення різноманітних потреб. Освітній вибір має на меті виявлення в людини знань і навичок, які необхідні для подальшого виконання та вдосконалення професійної діяльності.

Психофізіологічний відбір посідає особливе місце, оскільки має на меті виявлення тих професійно важливих психофізіологічних властивостей, які необхідні для успішного оволодіння знаннями, навичками, вміннями та ефективного виконання роботи. Психофізіологічні властивості людини за об'єктивними параметрами характеризують професійно важливі якості, а відтак для багатьох професій психофізіологічний відбір має прогностичне значення (2).

Загальний перелік професійно важливих якостей (ПВЯ) для всіх операторів транспорту склали Л.М. Шафран, Є.М. Псядло. Цей перелік містить 70 окремих елементів, які розподілені на 4 класи та 12 груп.

Перший клас ПВЯ включає 3 групи моторних якостей: 1) локомоторні (максимальна м'язова сила; фізично-динамічна та фізично-статична витрива-

лість); 2) нейродинамічні (сила, врівноваженість та рухливість нервових процесів; проста та диференційована сенсомоторна реакція); 3) психомоторні (темпо-ритм рухів, точність та координація рухів; реакція на рухомий об'єкт, кінематометрія).

Другий клас ПВЯ складається з таких 3-х груп якостей:

1. Сенсорні (сенсорна та темнова адаптація; гострота зору та слуху, хроматичний зір, поріг чутливості до сенсорних стимулів; тактильна температурна, нюхова та смакова чутливість).

2. Перцептивні (вибірковість, цілісність та константність сприйняття; сприйняття величини/форми, об'ємності, віддаленості предметів; сприйняття швидкості руху та часу, просторові уявлення).

3. Атенційні.

Третій клас ПВЯ визначає три групи когнітивних якостей: мнемічні, імаженативні; інтелектуальні. Четвертий клас ПВЯ включає такі характерологічні якості: вольові, емоційні, комунікативні (6).

За даними вищезазначених авторів переліку для операторів транспортних засобів найбільше значення мають психомоторні якості – вони складають майже 40% питомої ваги в загальній структурі ПВЯ (5).

Методи психофізіологічного відбору відіграють провідну роль у визначенні ПВЯ операторів транспорту. Надійність діяльності визначається сукупністю професійних, технічних, організаційних факторів, але з погляду професійної придатності провідними передумовами її виступають саме психофізіологічні особисті суб'єкта діяльності. Розробка Системи професійного психофізіологічного відбору була розпочата в 1999 році, для цього були фахівці Головного навчально-методичного центру (ГНМЦ) Держгірпромнагляду України і кафедри авіаційної, морської медицини та психофізіології Української військово-медичної академії, а також профільних НДІ АМН і МОЗ України. За наказом Держнаглядохоронпраці від 04 травня 2005 року затверджено положення про Систему професійного психофізіологічного відбору працівників для виконання робіт підвищеної небезпеки (СППФВ). З вересня 2005 року ГНМЦ приступив до поетапного розгортання Науково-медичних центрів психофізіологічної експертизи. На сьогодні ГНМЦ здійснено біля п'яти тисяч психофізіологічних обстежень. Ключовою ланкою психофізіологічної експертизи є розроблена правова база, яка детально регламентує заходи щодо організації та здійснення такої експертизи. Наявна нормативно-правова база охоплює різні рівні, зокрема міжнародний, державний, міжгалузевий і на кожному з них регламентуються заходи психофізіологічної експертизи.

При проведенні психофізіологічної експертизи з метою оцінки ПВЯ використовуються два основних класи методик: 1) методики спостереження та співбесіди; 2) Діяльнісні тестові методики. Діяльнісні тестові методики характеризуються високою надійністю та валідністю, забезпечують високий рівень ефективності та стандартності обстеження. Проте не варто відки-

дати діагностичні можливості методики спостереження та співбесіди, оскільки вони є найбільш традиційними для діагностики індивідуальних особливостей та станів людини у її поведінкових проявах.

Визначення професійно важливих якостей за психофізіологічними параметрами здійснюються за допомогою комплексу діяльнісних методик. Кількісний склад та діагностична спрямованість методик, що входять до комплексу обстеження, підбирається в залежності від того, як вимоги висуває до психофізіологічних якостей людини, той або інший вид робіт, що потребують професійного відбору. Інтеркореляційний зв'язок між методиками повинен бути найменшим, що забезпечує диференційованість у вивченні різних ПВЯ. Розроблені комплекси для зручності використання перекладають на комп'ютерну основу. За останні роки, в різних галузях економіки нашої країни, знайшло широке застосування чимало таких комп'ютеризованих психодіагностичних систем: для відбору у морські професії - «МОРТЕСТ»; для потреб МНС - «СПАС-5»; для відбору працівників залізничного транспорту - «Допуск» і т. ін..

Для проведення психофізіологічних досліджень в рамках даної роботи буде використано Програмний тестовий комплекс для психофізіологічної експертизи, розроблений ГНМЦ Держгірпромнагляду України. Згідно до рекомендацій розробників психофізіологічна експертиза щодо визначення професійної придатності операторів транспорту включала обстеження за такими 11 показниками: 1. Сенсомоторні реакції. 2. Увага. 3. Швидкість переключення уваги. 4. Пам'ять (зорова та слухова). 5. Емоційна стійкість та почуття тривоги. 6. Стійкість до впливу стресів. 7. Втома. 8. Орієнтація у просторі. 9. Реакція на об'єкт, який рухається. 10. Здатність приймати рішення та дії в екстремальних умовах. 11. Стійкість до монотонії.

Для визначення професійно важливих якостей використовували формули розрахунку оцінок психофізіологічних показників (відповідно до переліку якостей):

$$1.O_1 = (T^{15} + T^{17} + T^{19} + T^{21}) / 4 \cdot K_K^1;$$

$$2.O_2 = T^6 \cdot K_K^2;$$

$$3.O_3 = (T^{27} + T^{28}) / 2 \cdot K^3 M;$$

$$4.O_4 = (T^{25} + T^{26}) / 2 \cdot K_M^4;$$

$$5.O_5 = (T^8 + T^9 + T^{10} + T^{11} + T^{35} + T^{36} + T^{37}) / 7 \cdot K^{\wedge};$$

$$6.O_7 = (T^8 + T^9 + T^{10} + T^{11} + T^{35} + T^{36} + T^{37}) / 7 \cdot K^{\wedge};$$

$$7.O_8 = (T^6 + T^{13} + T^{27} + T^{37}) / 4 \cdot K^8_{H};$$

$$8.O_{\text{ц}} = T^{14} \cdot K^{\Pi}_M;$$

$$9.O_{\text{іг}} = (T^{12} + T^{13}) / 2 \cdot K^{12}_M; \quad 10.O_{\text{із}} = (T^3 + T^{32} + T^{33}) / 3 \cdot K^{15}_K; \quad \text{п. } 0_{16} = T^{24} \cdot K^{16}_K.$$

Де K^M - коефіцієнт ваги показника, який призначається у діапазоні:

$$0,57 < K^M_K < 2,0; \quad M - \text{номер психофізіологічного показника};$$

N - номер виду роботи.

Після того, як отримані оцінки за кожним окремим показником, шляхом розрахунку середнього значення, визначається інтегральний показник - загальна оцінка, на основі якої робиться висновок про відпові-

дність працівника професійним вимогам до виконання робіт підвищеної небезпеки та тих, що потребують професійного добору. Враховуючи таємницю авторського права, більш детальний розгляд методики розрахунку оцінок психофізіологічних показників не видається можливим.

Для проведення психофізіологічних досліджень на базі медичного центру «Vivamed» (директор В.Я Пасічник) була відібрана група представників транспортних професій - 72 особи. Серед них: 51 особа - водії автотранспорту (з них 2 особи водії автовантаж-

ники), 7 помічників капітана морського судна, 5 капітанів, 4 диспетчери морського торговельного порту, 3 боцмани, механік із випуску автотранспорту, командир гелікоптера.

Результати та їх обговорення

Оцінка професійно важливих якостей у операторів транспорту за обраними психофізіологічними показниками

Результати психофізіологічного обстеження операторів транспорту відповідно до обраних професійно-важливих якостей представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати психофізіологічного обстеження ПВЯ операторів транспорту (загальна група)

№ п/п	Перелік психофізіологічних показників	Середнє значення (М)	Похибка ($\pm\sigma$)
1.	Сенсомоторні реакції	51,10	0,25(1,47%)
2.	Увага	49,71	0,60(1,20%)
3.	Швидкість переключення уваги	49,24	0,93(1,90%)
4.	Пам'ять(зорова та слухова)	42,28	0,72(1,71%)
5.	Емоційна стійкість та почуття тривоги	49,37	0,66(1,35%)
6.	Стійкість до впливу стресів	49,37	0,66(1,35%)
7.	Втома	49,62	0,66(1,35%)
8.	Орієнтація у просторі	48,53	0,99(2,06%)
9.	Реакція на об'єкт, який рухається	50,45	0,99(1,98%)
10.	Здатність приймати рішення та дії в екстремальних умовах	47,50	0,78(1,66%)
11.	Стійкість до монотонії	49,35	1,08(2,20%)

P=99,7%

Середнє значення за інтегральним показником склало $48,71 \pm 0,60$. Водії транспорту, які визнані придатними до виконання професійних обов'язків утворили групу досліджуваних, які мали значення інтегрального

показника ПВЯ ≥ 45 ; їх кількість зіставила 51 особу. Результати пси фізіологічного обстеження ПВЯ операторів транспорту, яких визнано придатними до виконання професійних обов'язків представлені в таблиці 2.

Таблиці 2

M $\pm\sigma$

Результати психофізіологічного обстеження ПВЯ операторів транспорту, яких визнано придатними до виконання професійних обов'язків

№ п/п	Перелік психофізіологічних показників	Середнє значення (М)	Похибка ($\pm\sigma$)
1.	Сенсомоторні реакції	51,52	1,74(3,41%)
2.	Увага	48,69	1,02(2,08%)
3.	Швидкість переключення уваги	50,16	2,46(4,92%)
4.	Пам'ять(зорова та слухова)	42,53	1,59(3,78%)
5.	Емоційна стійкість та почуття тривоги	50,13	0,87(1,74%)
6.	Стійкість до впливу стресів	50,13	0,87(1,74%)
7.	Втома	50,15	1,32(2,64%)
8.	Орієнтація у просторі	48,16	3,09(6,44%)
9.	Реакція на об'єкт, який рухається	51,64	3,12(6,12%)
10.	Здатність приймати рішення та дії в екстремальних умовах	47,37	2,04(4,34%)
11.	Стійкість до монотонії	50,54	4,17(8,34%)

Загальна оцінка ПВЯ за інтегральним показником склала $49,18 \pm 0,66$

За рівнем інтегрального показника – при його значенні < 45 була встановлена група осіб, яких не рекомендовано допускати до робіт, пов'язаних з управлінням транспортом. Результати психофізіологічного обстеження цієї групи операторів транспорту, згідно до обраних професійно важливих якостей представлено в таблиці 3.

Інтегральний показник за обраними ПВЯ зіставив у операторів транспорту, які визнані не придатними до виконання професійних обов'язків склав $43,19 \pm 0,84$; їх кількість зіставила 11 осіб.

Таким чином, у результаті проведеного комплексного психофізіологічного обстеження операторів транспорту, встановлено, що провідну роль у структурі професійної придатності цієї категорії працівників, відіграє розвиток таких професійно важливих

якостей, як сенсомоторні реакції, реакція на об'єкт, який рухається, увага та стійкість до монотонії. Обраний комплекс методик психофізіологічного обстеження слід вважати надійним інструментом профе-

сійного психофізіологічного відбору для осіб, які виконують роботи підвищеної небезпеки, що пов'язані з управлінням транспортними засобами.

Таблиця 3
M±m

Результати психофізіологічного обстеження ПВЯ операторів транспорту, яких не рекомендовано допускати до робіт, пов'язаних з управлінням транспортом

№ п/п	Перелік психофізіологічних показників	Середнє значення (M)	Похибка (±m)
1.	Сенсомоторні реакції	47,03	2,64(5,62%)
2.	Увага	46,63	1,89(4,11%)
3.	Швидкість переключення уваги	38,77	3,12(8,00%)
4.	Пам'ять(зорова та слухова)	38,01	1,92(5,05%)
5.	Емоційна стійкість та почуття тривоги	42,86	2,55(5,93%)
6.	Стійкість до впливу стресів	42,86	2,55(5,93%)
7.	Втома	43,78	1,53(3,48%)
8.	Орієнтація у просторі	42,40	3,63(8,64%)
9.	Реакція на об'єкт, який рухається	38,48	2,94(7,73%)
10.	Здатність приймати рішення та дії в екстремальних умовах	45,83	1,32(2,87%)
11.	Стійкість до монотонії	48,43	3,60(7,5%)

Шляхом аналізу даних, отриманих з теоретичних літературних джерел, з'ясовано, що професійна придатність - це системна багаторівнева властивість людини, яка безперервно формується в процесі професійного навчання та трудової діяльності. Основним складовими професійна придатність виступають психологічні, фізичні, психофізіологічні та освітні якості особи, які мають позитивне значення для забезпечення високої продуктивності, надійності та безпеки праці. Всі ці якості за своєю сутністю визначають відповідність даної людини до певної сфери діяльності в даний час. Зокрема, це стосується робіт підвищеної небезпеки, виконання яких потребує достатнього розвитку певних психофізіологічних якостей, що забезпечують належне виконання професійних обов'язків в екстремальних та напружених умовах і відносяться до тих складників професійної придатності, відсутність яких важко компенсувати. А відтак здійснення професійного відбору для такої категорії працівників до якої відносяться, у тому числі, й оператори транспорту, обов'язково передбачає проведення психофізіологічної експертизи. З цієї метою в нашій країні створено Систему професійного психофізіологічного відбору, що знаходиться у підпорядкуванні Держгірпромнагляду України.

В рамках забезпечення реалізації даної системи було розроблено Програмний тестовий комплекс для психофізіологічної експертизи, який перекладено на комп'ютерну основу і саме його психодіагностичні можливості було використано в практичній частині даної роботи для отримання даних психофізіологічного обстеження операторів різних видів транспорту. Згідно з рекомендаціями Головного навчально-методичного центру Національного НДІ промислової безпеки та охорони праці Держгірпромнагляду України комплексна оцінка рівня розвитку професійно важливих якостей у операторів транспорту включала психофізіологічне обстеження за такими показниками: 1) сенсомоторні реакції, 2) увага, 3) швидкість

переключення уваги, 4) пам'ять (зорова та слухова), 5) емоційна стійкість та почуття тривоги, 6) стійкість до впливу стресів, 7) втома, 8) орієнтація у просторі, 9) реакція на об'єкт, який рухається, 10) здатність приймати рішення та дії в екстремальних умовах, 11) стійкість до монотонії.

Також обчислювалася загальна оцінка ПВЯ за інтегральним показником, значенням було підставою для здійснення висновку щодо придатності операторів транспорту до виконання професійних обов'язків. Аналіз результатів проведеного комплексного психофізіологічного обстеження операторів транспорту дозволив здійснити розподіл працівників цієї професійної категорії на такі групи: 1. Загальна група обстежених. 2. Оператори транспорту, які визнані придатними до виконання професійних обов'язків. 3. Особи, яких не рекомендовано допускати до робіт, пов'язаних з управлінням транспортом.

В результаті проведеного комплексного психофізіологічного обстеження операторів транспорту, статистичної обробки отриманих даних та аналізу отриманих результатів можна дійти висновку, що в структурі професійної придатності операторів транспорту провідну роль відіграють наступні професійно важливі психофізіологічні якості: сенсомоторні реакції, реакція на об'єкт, який рухається, увага та стійкість до монотонії. Використаний при психофізіологічному обстеженні комплекс діагностичних методик є зручним та надійним інструментом для здійснення професійного психофізіологічного відбору операторів транспорту.

Висновки.

1. Професійна придатність є складним психофункціональним утворенням і повинна розглядатися як результат взаємодії особистості із суспільним середовищем; вона характеризує взаємовідповідність особистісних детермінант особистості даній професійній сфері за умови ефективного застосування свого індивідуального потенціалу в конкретний термін часу.

2. Психофізіологічна експертиза посідає особливе місце при виявленні тих професійно важливих якостей операторів транспорту, які необхідні для успішного оволодіння навичками, уміннями та ефективного виконання роботи. Запровадження комплексного психофізіологічного обстеження дозволяє за об'єктивними параметрами охарактеризувати ПВЯ

операторів транспорту, а відтак здійснити професійний відбір цієї категорії працівників.

3. Провідну роль у структурі професійної придатності операторів транспорту відіграють наступні професійно важливі психофізіологічні якості: сенсомоторні реакції, реакція на об'єкт, який рухається, увага та стійкість до монотонії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Климов Е. А.* Психология профессионала / Е.А. Климов. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МО ДЕК», 1996. – 400 с.

2. *Макаренко Н.В.* Основы профессионального психофизиологического отбора / Макаренко Н.В., Пухов Б.А., Кольченко Н.В. – К.: Наукова думка, 1987. – 244 с.

3. *Носкова О.Г.* Психология труда: [Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Под ред. Е.А. Климова. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 384 с.

4. Психология труда: [Учеб. для студ. высш. учеб.

заведений] / Под ред. проф. А.В. Карпова. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 352 с

5. *Псядло Е.М.* Комплексна система психофізіологічного професійного відбору суднових операторів: Дисертація на здобуття наук. ступеня доктора біологічних наук за спеціальністю 14.02.01. – Гігієна / Е.М. Псядло. – К.: Інститут медицини праці АМН України, 2002.

6. *Шафран Л.М.* Теория и практика профессионального психофизиологического отбора моряков / Л.М. Шафран, Э.М. Псядло. – О.: Феникс, 2008. – 292 с.

LITERATURE

1. *Klimov E. A.* Psychology of the professional. – М.: «The institute of practical psychology», Voronezh: SPA «MO DEK», 1996. – 400 p.

2. *Makarenko N. V., Pukhov B. A., Kolchenko N. V.* Foundations of professional psycho-physiological selection. - Kiev: Naukova Dumka, 1987. – 244 p.

3. *Noskova O. G.* Psychology of labor: Educational manual for higher school students \ Ed. E. A. Klimov. – М.: «Akademia», 2004. – 384 p.

4. Psychology of labor: Textbook for higher school

students \ Ed. Prof. A. V. Karpova. – М.: VLADOS-PRESS, 2003. – 352 p.

5. *Psyadlo E. M.* A complex system of psycho-physiological professional selection of ship operators. – Manuscript. Dissertation for obtaining a scientific degree of the Doctor of biological sciences in the specialty 14.02.01. - Hygiene. – The institute of labor medicine of AMS of Ukraine, Kyiv, 2002.

6. *Shafran L. M., Psyadlo E. M.* The theory and practice of professional psycho-physiological selection of sailors. – О.: Phoenix, 2008. – 292 p.

Т. В. Дегтяренко

ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫЕ КАЧЕСТВА ОПЕРАТОРОВ ТРАНСПОРТА ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

В статье рассматриваются результаты эмпирического психофизиологического исследования направленного на определение профессионально важных качеств операторов транспорта. Подчеркивается, что ведущую роль в структуре профессиональной пригодности операторов транспорта сыграть следующие профессионально важные качества: сенсомоторные реакции, реакция на объект, который движется, внимание и стойкость к монотонии.

Ключевые слова: профессионально важные качества, операторы транспорта, психофизиологическая экспертиза.

T. V. Degtyarenko

PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF TRANSPORT OPERATORS DUE TO RESULTS OF PSYCHO-PHYSIOLOGICAL EXPERTISE

The article discusses some results of empirical psycho-physiological studies aimed at identification of professionally important qualities of transport operators. It is noted that the key role in the structure of proficiency of transport operators is played by such professionally important qualities as: sensor-motor reactions, a reaction to an object that is moving, attention and resistance to monotony. The article states that professional suitability is a difficult psychofunctional formation and should be treated as a result of interaction between a personality and social environment; it describes interrelation between personal determinants of personality in a specific professional field, provided there is an effective application of individual potential in a specific period of time. Psycho-physiological expertise has a special role in identifying those professionally important qualities of transport operators that are necessary for successful development of skills, abilities and effective performance of work. Introduction of integrated psycho-physiological examination allows describing professionally important qualities of transport operators due to objective parameters, thus making professional selection of this category of workers.

Keywords: professionally important qualities, transport operators, psycho-physiological expertise.

Подано до редакції 16.10.13